

Omša pre umelcov v Sixtínskej kaplnke

Homília Pavla VI.

Slávnosť Nanebovstúpenia Pána

štvrtok, 7. mája 1964

Drahí páni a ešte drahší synovia!

Rád by som vás ešte pred týmto krátkym príhovorom zbavil istej úzkosti, istého nepokoja, ktorý môže ľahko prekvapiť človeka, ktorý sa pri takejto príležitosti ocitne v Sixtínskej kaplnke. Snáď neexistuje miesto, ktoré by vyvolávalo viac myšlienok a väčšie obavy, ktoré by vzbudzovalo väčšiu bázeň a zároveň viac rozbúrilo pocity duše. No práve vy, umelci, musíte byť prvými, čo zo svojej duše odstránia inštinktívne zaváhanie, ktoré sa objavuje pri vstupe do tejto svätyne dejín, umenia, náboženstva, ľudských osudov, spomienok, znamení. Prečo? Pretože je to skutočné „večeradlo“ umelcov a pre umelcov – ak vôbec niečo také existuje. A tak by ste mali v tejto chvíli nechať voľne preniknúť do svojich duší mocný závan emócií, spomienok, vzrušenia, ktoré takýto chrám môže v duši vyvolať.

Možno však pocítite aj iný nepokoj, iný takmer ochromujúci ostych; a ten môže spôsobiť ani nie tak naša pokorná osoba, ako skôr naša oficiálna prítomnosť, naša pápežská služba: pápež je tu! – myslíte si určite. Prišli už niekedy umelci k pápežovi? Je to možno po prvý raz. Alebo lepšie povedané, prichádzali po stáročia, vždy boli v istom vzťahu s hlavou Katolíckej cirkvi, no z rôznych dôvodov. Dalo by sa dokonca povedať, že sa len stratila niť tohto vzťahu. A teraz ste tu, všetci spolu, v tejto nábožnej chvíli venovanej len vám. Nie ste tu ako tí, čo sú vzadu za kulisami, ale ste ľuďmi v popredí tohto duchovného rozhovoru, tohto svätého slávenia. A je prirodzené, že ak ste citliví a chápací, je tu istá úcta, rešpekt, túžba pochopiť a stíchnuť. No ak by mala v tejto chvíli táto prílišná citlivosť zväzovať vaše vnútorné prejavy slobodných pocitov, chceli by sme vás jej zbaviť. Ak má totiž pápež prijímať všetkých – pretože je otcom všetkých a má slúžiť všetkým a má čo povedať všetkým – pre vás osobitne má v zásobe tieto slová a je šťastný, že ich dnes môže vypovedať, pretože pápež je váš priateľ.

A to nielen preto, že jeho službu, jeho autoritu, jeho vzťah k ľuďom obklopuje tradícia prepychu, mecenášstva, veľkoleposti a nádhery, a potrebuje tento dekoratívny a výrečný rámec, aby nezasväteným povedal, kto je a ako si ho Kristus vybral spomedzi ľudí. Ale je to z vnútornejších dôvodov, ktoré nás dnes zamestnávajú a ktoré zaujímajú nášho ducha: sú to dôvody našej služby, ktoré nás prinútili vás vyhľadať. Máme povedať to dôležité slovo, ktoré už viete? Potrebujeme vás. Naša služba potrebuje vašu spoluprácu. Lebo, ako viete, našou službou je hlásať a sprístupňovať svet ducha – neviditeľného, nevysloviteľného, Božieho – a robiť ho zrozumiteľným, ba dojímavým. A v tejto činnosti, ktorá neviditeľný svet prenáša do prístupných, zrozumiteľných foriem, ste majstrami. Je to vaše remeslo, vaše poslanie, a vaše umenie spočíva práve v tom, že z neba ducha vyvábite jeho poklady a oblečiete ich do slov, farieb, foriem, do prístupnej podoby. A nejde len o také sprístupnenie, ako keď učiteľ logiky alebo matematiky robí pochopiteľnými poklady sveta, ktoré nie sú pre poznávaciu schopnosť zmyslov a naše bezprostredné vnímanie vecí dostupné. Vy máte tú výsadu, že v tom istom akte sprístupňujete a robíte pochopiteľným svet ducha, pričom zachováate jeho nevysloviteľnosť, zmysel jeho transcencie, jeho aureolu tajomstva, nutnosť dosahovať ho zároveň s ľahkosťou i s námahou.

Toto tí, ktorí tomu rozumejú, nazývajú „Einführung“, vcítenie, teda schopnosť vnímať prostredníctvom cítenia to, čo by človek nebol schopný pochopiť a vyjadriť prostredníctvom myslenia – a vy toto robíte! Takže v tomto vašom spôsobe, v tejto vašej schopnosti prekladať do okruhu našich znalostí – *et quidem* (tiež) tých ľahkých a šťastných, teda tých citlivých, ktoré sú uchopiteľné a vymámiteľné iba intuitívnym videním – opakujeme, ste majstri. A ak by nám chýbala vaša pomoc, naša služba by sa stala koktavou a neistou a musela by vynaložiť isté úsilie, aby sa sama stala takpovediac umeleckou, ba prorockou. Pre takéto pozdvihnutie k sile lyrického vyjadrenia intuitívnej krásy by sa kňazstvo muselo stotožniť s umením.

Ak je to tak, tento rozhovor by mal byť vážny a slávnostný. Miesto, možno aj čas, by sa na to hodili; ani nie tak čas, ktorý je nám daný, a ani nie tak program, ktorý sme si na toto prvé priateľské stretnutie stanovili. Ktovie, či nepríde čas, keď si budeme môcť povedať viac. Ale téma je táto: treba obnoviť priateľstvo medzi Cirkvou a umelcami. V skutočnosti nejde o to, že by toto priateľstvo bolo niekedy prerušené; práve toto zhromaždenie je dôkazom tohto priateľstva v praxi. A je tu aj mnoho ďalších prejavov, ktoré možno uviesť ako dôkaz kontinuity, vernosti vzťahov, ktoré svedčia o tom, že priateľstvo medzi Cirkvou a umelcami nebolo nikdy prerušené. V neposlednom rade aj preto, že Cirkev umenie potrebuje, ako sme

povedali, a mohli by sme povedať aj viac, ak by sme čítali vo vašich srdciach. Vy sami sa vydávate hľadať tento svet nevysloviteľného a zisťujete, že jeho domovom, jeho miestom pobytu, jeho najlepšou zásobárňou je stále náboženstvo.

Takže sme vždy boli priatelia. Ale ako to medzi priateľmi býva, trochu sme sa rozišli. Nerozišli sme sa úplne, ale naše priateľstvo sa narušilo. Dovolíte nám úprimné slová? Trochu ste nás opustili, odišli ste ďaleko, aby ste sa napili z iných prameňov, hoci v legitímnej snahe vyjadriť iné veci; ale už nie tie naše.

Mohli by sme dodať aj niečo viac, ale nechceme vás dnes ráno rozrušiť a byť nezdvorilí. Viete, že v srdci nosíme istú ranu, keď vidíme, že zamýšľate určité umelecké prejavy, ktoré nás ako strážcov celého ľudstva, úplnej definície človeka, jeho zdravia, jeho stability, urážajú. Oddelujete umenie od života. Ale je tu ešte čosi. Niekedy zabúdate na základný kánon vášho zasvätenia sa vyjadrovaniu; nevieme, čo hovoríte, niekedy ani vy neviete, čo hovoríte: vzniká babylonské zmätenie jazykov. Kde je vtedy umenie? Umenie by malo byť intuitívne, niest' v sebe ľahkosť, malo by byť šťastím. Nie vždy nám poskytujete túto ľahkosť, toto šťastie, a tak zostávame prekvapení, zastrešení a odlúčení.

Ale aby sme boli úprimní – ako to práve naznačujeme – odvážne priznajme, že aj my sme vás trochu potrápili. Dali sme vám zabráť, keď sme vám, tvorcom, vždy vitálnym a prekypujúcim tisícami nápadov a noviniek, vnútili ako základný kánon napodobňovanie. My máme tento štýl a vy sa mu musíte prispôbiť; my máme túto tradíciu a vy jej musíte byť verní; my máme týchto majstrov a vy ich musíte nasledovať; my máme tieto kánony a niet z nich úniku. Niekedy sme vám dali olovený plášť, to môžeme potvrdiť. Odpusťte nám! A napokon aj my sme vás opustili. Nevysvetlili sme vám, o čo ide, nezaviedli sme vás do tajnej cely, kde Božie tajomstvá spôsobujú, že srdce človeka poskočí od radosti, nádeje, blaženosti, od opojenia. Nemali sme vás za žiakov, priateľov, spoločníkov, preto ste nás nepoznali.

A tak bol váš jazyk poslušný nášmu svetu, áno, no takmer zviazaný, zakrpatený, neschopný nájsť svoj slobodný hlas. A my sme vtedy pocítili nespokojnosť z takéhoto umeleckého prejavu. Dnes však urobíme úplné vyznanie – aspoň tu, dnes ráno – správali sme sa k vám ešte horšie. Uchýlili sme sa k náhradám umenia, k „oleografii“, teda k bezvýznamným a lacným umeleckým dielam. Na naše ospravedlnenie, bolo to aj preto, že sme nemali dostatočné prostriedky, aby sme si zaobstarali veľké, krásne, nové veci, hodné obdivu. Tak

sme sa aj my vydali krivolakými uličkami, kde sa zle slúžilo umeniu a kráse, a – čo je pre nás ešte horšie – aj uctievaniu Boha.

Uzavrieme teda opäť mier? Tu a dnes? Staneme sa opäť priateľmi? Stane sa pápež opäť priateľom umelcov? Chcete nejaké návrhy, praktické prostriedky? Ale tie teraz nevstupujú do hry. Teraz pretrvávajú pocity. Musíme sa opäť stať spojencami. Musíme od vás žiadať všetky tie schopnosti, ktoré vám dal Pán, a preto – pokiaľ ide o funkcionality a účelnosť, ktoré spájajú umenie s uctievaním Boha – musíme umožniť vášmu hlasu spievať slobodne a silno, ako ste toho schopní. A vy musíte byť takí šikovní, aby ste dokázali interpretovať to, čo máte vyjadriť, aby ste prišli a načerpali od nás námet, tému a niekedy viac ako tému, to tajomné fluidum, ktoré sa nazýva inšpirácia, ktoré sa nazýva milosť, ktoré sa nazýva charizma umenia. A ak Boh dá, my vám to poskytneme. Ale povedali sme, že táto chvíľa nie je stvorená na dlhé reči a definitívne vyhlásenia.

Avšak my – my pápež, my Cirkev – sme už podpísali významný akt nového spojenectva s umelcami. Konštitúcia o posvätnnej liturgii, ktorú Druhý vatikánsky ekumenický koncil vydal a promulgoval ako prvú, má jednu stranu – ktorú, ako dúfam, poznáte –, ktorá predstavuje priamo zmluvu o zmierení a o znovuzrození náboženského umenia v lone Katolíckej cirkvi. Opakujem: z našej strany je zmluva podpísaná. Čaká na podpis z vašej strany.

Preto sa zatiaľ obmedzíme len na niekoľko veľmi stručných poznámok, ktoré vám však nebudú proti myslí.

Prvá je táto: sme potešení touto omšou pre umelcov a za to patrí vďaka Mons. Franciovi; jemu a všetkým, ktorí ho nasledovali a prevzali toto podujatie. Videli sme, ako táto iniciatíva vznikla, videli sme, ako ju prvý uvítal náš ctihodný predchodca pápež Pius XII., ktorý jej začal otvárať cestu a plnohodnotne ju zaviedol do života a modlitby Cirkvi. Preto blahoželáme ku všetkému, čo sa už v tomto smere urobilo. Nie je to jediná iniciatíva, ale je dobrá a hodná nasledovania: žehnáme toto dielo a povzbudzujeme k jeho pokračovaniu. Chceli by sme, aby ste všetkým svojim kolegom, tým, čo vás chcú napodobniť, vašim nasledovníkom odovzdali naše požehnanie tomuto experimentu v umeleckom náboženskom živote, ktorý práve ukázal, že medzi kňazom a umelcom je hlboká sympatia a úžasná schopnosť porozumenia.

Druhá poznámka sa týka toho, čo je veľmi dobre známe, ale zdá sa nám, že to v tejto chvíli treba pripomenúť. Ide o to, že ak má byť umelecký moment, ktorý vzniká pri posvätnom náboženskom úkone – ako je omša – úplný, autentický, veľkorysý, ak má skutočne naplňovať a rozochvievať duše, ktoré sa na ňom zúčastňujú, aj ďalšie, ktoré ho korunujú, takisto potrebuje dve veci: katechézu a dielňu.

Nebudeme teraz diskutovať o tom, či umenie prichádza spontánne a náhle, ako nebeské oslnenie, alebo, naopak, ako nám hovoríte, potrebuje hrozne tvrdé, asketické, pomalé, postupné učenie sa remeslu. Nuž, ak chceme dať umeleckému a náboženskému momentu, teda omši, autentickosť a plnosť, je potrebná príprava, katechéza. Inak povedané, musí sa ho ujať alebo sprevádzať ho náboženská výchova. Nie je dovolené vymýšľať si náboženstvo, treba vedieť, čo sa medzi Bohom a človekom odohralo, ako Boh potvrdil určité náboženské vzťahy, ktoré treba poznať, aby sa nestali smiešnymi alebo koktavými či abnormálnymi. Človek musí byť vzdelaný. A myslíme si, že v rámci omše pre umelcov tí, ktorí sa chcú prejaviť ako skutoční umelci, nebudú mať problém prijať takéto systematické, trpezlivé, ale veľmi prospešné a výživné informácie. A potrebná je tiež dielňa, teda technika, aby sa veci robili dobre. A tu vám prenechávame slovo, aby ste povedali, čo je nutné pre to, aby umelecký výraz, ktorý sa má dať týmto náboženským momentom, obsahoval celé bohatstvo výrazových spôsobov a prostriedkov a ak treba aj novosti.

A na záver by sme chceli dodať, že ani katechéza, ani dielňa nestačia. Potrebná je vlastnosť nevyhnutná pre každé náboženské prežívanie, a to úprimnosť. Už nejde len o umenie, ale o spiritualitu. Je potrebné vstúpiť do vnútornej cely v sebe samom a dať umelecky prežívanému náboženskému momentu to, čo sa tu vyjadruje: osobnosť, hlas vychádzajúci priamo z hĺbky duše, formu, ktorá je odlišná od akéhokoľvek scénického prestrojenia, od čisto vonkajšieho stvárnenia. Ide o „ja“, ktoré sa nachádza vo svojej najplnšej a ak chcete najnamáhavejšej, ale aj najradostnejšej syntéze. Náboženstvo tu musí byť skutočne duchovné; a potom sa vám udeje to, k čomu nás vedú myšlienky dnešného sviatku, nanebovstúpenie. Keď vstúpime do seba, aby sme našli všetky tieto sily a vystúpili do neba, do toho neba, kam sa uchýlil Kristus, cítíme sa v prvej chvíli nesmierne, povedal by som, nekonečne vzdialení.

Transcendencia, ktorá moderného človeka tak desí, je skutočne niečo, čo ho nekonečne presahuje, a kto túto vzdialenosť necíti, necíti pravé náboženstvo. Kto nevníma túto Božiu prevahu, túto Božiu nevysloviteľnosť a tajomstvo, nevníma opravdivosť náboženskej skutočnosti. Ale ten, kto to vníma, takmer okamžite zakúsi, že ten vzdialený Boh už je tu:

„Nehľadal by si ho, keby si ho už nenašiel“. Pascalove slová sú pravdivé. A práve toto sa neustále deje v autentickom duchovnom živote kresťana. Ak skutočne hľadáme Krista tam, kde je, v nebi, vidíme jeho odraz, nachádzame ho hmatateľného v našej duši: transcendentný Boh sa stal istým spôsobom imanentným, stal sa vnútorným priateľom, duchovným učiteľom. A spoločenstvo s ním, ktoré sa zdalo nemožné – akoby muselo prekročiť nekonečné priepasti – sa už naplnilo. Pán vstupuje do spoločenstva s nami cestami, ktoré dobre poznáte, ktoré sú cestami slova, cestami milosti, cestami sviatosti, cestami pokladov, ktoré Cirkev rozdáva veriacim duším. A to pre túto chvíľu stačí.

Drahí umelci, povedzme si teraz už len jedno slovo: dovidenia!